

Nemzeti lélekharang

Ablonczy László könyve

(Ha csak egy helyen köszönné meg, még nem térnék ki rá. Hátba más – beállítottágú valaki – észre sem veszi. De mert több ízben – legalább háromszor – fejezi ki háláját, „sokirányú” segítségemért, muszáj elbáráltóként viselkednem. Nehogy az a látszat, benyomás keletkezzék, körbe-körbe dicsérjük egymást. Bár manapság ez sem lenne szokatlan. Am hát hogyan és mikor segíthettem volna a szerzőnek? Terjedelmes könyve jegyzeteit nézve, látszik, hogy ritkán, többnyire az utóbbi években – kevesebb az új, az ebből az évezredből való írása –, s a témák mutatják, szakértelem, jártasság híján legfeljebb azt a bozótkest nyombattam a kezébe, amelyikkel a mondatok sűrűjében a világosabb ösvényre, az egyenesebb útra vágta ki magát. Erre pedig alighanem mindenki rákényszerül, aki – mint ő is – megszállott tény- és adatbalmozó, ekképpen pontosságra törekvő, ám a filológiai aprólékoság hol erre, hol arra – sok vagy legalábbis több irányba – kalandoztatja el, kevésbé feltáratlan vagy egyenesen ismeretlen terepre. Így aztán – talán a kötet két kiemelkedő tanulmánya, a Jászai Mari-ról, illetve a Szabó Zoltánról íródott tanúsítja ezt a legizgalmasabban – nebész az irányt kijelölnie, hát még követnie. Színháztörténeti események kapcsolódnak politikatörténeti esetekhez, különös alkotói sorsok emberi tragédiákhoz, művészportrék fénye láttatja egy-egy korszak ideológusait, kultúrára szakosított politikusait, vet árnyékot nemzeti intézmények vezetőire. Az írások java része, éppen ezért, művelődéstörténeti esszé, nem pedig, ahogy a szerző, valószínűleg szükségből megjelölte, „beszélgetések, jegyzetek, történeti töredékek” válogatása.)

Mert mi fán is tudna teremni egy töredék, amelyik nem történelmi, de történeti, ráadásul akkora nagyságú – vegyük a csu-

CODEX PRINT KIADÓ,
2007

pán csak a címében mesei beteljesülést ígérő *Csodatévő igazmon-dást* –, hogy némi túlzással egy kis könyvecskének is megjárna? Szabó Zoltán – főként színházi – bírálatához fűz itt megjegyzéseket, sorol fel hozzájuk kötődő eseményeket, mindössze két bő vagy szűk három esztendő, az 1945-től 1947-ig terjedő idők publicisztikai-kritikusi munkásságát alapul véve. Ám ez a nagy laptükrű, több mint hetven oldal miközben az életrajz menetét követi, egyszerre fogható fel a *Hazugság nélkül* című háromkötetes összeállítás tárgyilagos ismertetésének, amely szigorú pontossággal mutat rá a sajtó alá rendező Kenedi János tévedéseire és elfogultságaira, valamint a színházi életet a kolíciós években (is) uraló Major Tamásról íródott monográfiák, interjúkötetek körültekintő bírálatának. Erdemes akár futó pillantást vetni az irodalomjegyzékre, sejteti az is, mi mindenre hivatkozik, ha Szabó Zoltán cikkei nyomán színháztörténetünk olyan nagyjainak a karrierjén, pályáján töri a fejét, mint például Beregi Oszkár, Rózsahegyi Kálmán vagy a Nemzeti Színház korábbi igazgatója, Németh Antal. Akik Jávor Pállal, Tímár Józseffel, Csontos Gyulával és másokkal mindannyian osztoztak abban a mostoha sorsban, amelyet mindenekelőtt Major Tamás szánt nekik. Az a hosszan, a Kádár-korszakban is (újra) regnáló direktor, aki a *Színház és demokrácia* című előadásában 1949. január közepén fölnyenes magabiztossággal oktatta ki Németh Lászlót csakúgy, mint Déry Tibort, Kassákot és Tamási Aront: „...arra kérjük őket, ők adjanak szerenádöt minékünk, de előre beje-

lentjük, hogy csak azt a zenét szeretjük, amelyikben a mi népünk dallamai hallhatók, egyébként már mi nem fogunk fényjeleket adni.”

Ha az éjjeli zene fogadásának jeleként nem is, de égtek-e gyertyák halottakat búcsúztatván? – állhatna a kérdés annak a szintén igen gazdag adatolási tanulmányának a mottójaként, amelyik azt a kissé Páskándi Géza ötleteire emlékeztető címet viseli, hogy *Bajor Gizi végzetes reggele, avagy a magyar színészek öngyilkosságáról és annak számon tartásáról*. Azon túl, hogy itt is memoárok, cikkgyűjtemények egész sorát tanulmányozta át, nem egy esetben rámutatva a tényeknek teljesen ellentmondó, azaz hamis vagy hazug állításaikra, mintegy be is vezeti a ma olvasóját a tegnapi szocializmusnak, az emberarcúnak abba a kommunikációs gyakorlatába, amelyik az öntudatos proletárdiktatúra képmutató módján az öngyilkosságot csak tragikus hirtelenséggel történt halálesetként volt hajlandó közhírré tenni, illetve nekrológban feltüntetni. Soós Imre, Gellért Endre, Rozsos István, Latinovits Zoltán, Kiss István, Sarkadi Imre, Kamondy László – sorjázunk itt is a nevek, hogy különböző lexikonokban nézzem utána, milyen „stílusmutatvánnyal” mellőzik a halál okának megnevezését. Figyelme kiterjed még az olyan látszólag apró, ám az összefüggéseket, a politikai-ideológiai közgondolkodást tekintve igen lényeges mozzanatokra is, mint hogy a Glatz Ferenc korszakszerkesztésében kiadott *Magyarország Történeti Kronológiája* 1982-ben milyen eseményeket örökít meg. Hogy nem tartja emlékezetbe idézendőnek s így megőrzendőnek sem Bajor Gizi halála napját, sem a negyvenezer ember részvételével megtartott búcsúztatóját – ám hogy Háy Gyula *Az élet bűdjá* című (primitíven szocialista realista) darabjának mikor volt a bemutatója, azt igen, azt kiemeli.

Az emlékéllátásra és az emlékezet ébren tartására egyébként is módfelett érzékeny a szerző. Nemcsak az írásiban, amelynek e kötetben sorakozó darabjai időrendben haladva

előre akár a Nemzeti Színház történetének töredékeiként is olvashatók. Hanem ha úgy tetszik, turistaként, temető, emlékparkok, kegyhelyek látogatójaként is. Az elhanyagoltságot és elhagyatottságot, az ápolatlanságot, a nemtörődömséget – bizonyosak lehetünk benne – a helyszínen, az emlékkönyvekben, ha vannak, ha hozzájuk juthat, szóvá teszi. Így emlegeti fel a kötetnyitó tanulságos dolgozat, a Jászai Mari pályáját, sorsát elemző *Sorsa volt a Nemzeti* utóiratában például, hogy a szülőfaluban, „Ászáron ugarosodott Jászai Mari portája”. Ennek a – kedveli, látszik, a szerző a jelzót – „sokirányú nyugtalansággal” megvert vagy megáldott művésznőnek a magánéleti intimitásait sem fél szóba hozni; igaz, mindjárt fékezi, mi több, ritka önironikus módon inti is magát, nehogy „könnyű erotikai elgondolással” szóljon az efféle eseményekről, szerelmi ügyekről, „érzéki tusakodásai”-ról. Az írás újdonsága, meglepetése nem is ebben rejlik, hanem abban, ahogy a világháború kitörésére és a várható következményeire – a bőségesen idézett jegyzetek tanúsága szerint – a művésznő reagált. Valóban a nemzet féltése hatja át sorait, valóban a társadalmi méretű önvád fogalmaztatja meg vele, hogy „Szegény magyar! Visznek a vágóhídra!... A szerb a Bánátot akarja, az oláhok Erdélyt. Szörnyű háború lesz ez!” Egyet kell értenünk a könyv szerzőjével abban is, hogy Ady rettegő látomásának beteljesedését féli Jászai az alábbiakat írva is 1916. augusztus 28-án: „Nos, okos Wesselényi Istvánné, ott Kolozsvárt! Megszakítottad velem a levelezést, mert azt írtam másfél évvel ezelőtt, hogy azok az erdélyi mágnások a hazaárulók, akik az utóbbi tíz esztendő alatt hetvenkét millió forint ára földet adtak el az oláh takarékpénztáraknak. (Lásd: az Erdélyi Gazdasági Egyesület titkárának statisztikai jelentését.) Nos, okos grófné! Hogy érzitek magatokat az oláh hadüzenet napján, miután már valamennyi aranyunkat benyelte a leggaládabb ellenség? Ó, oktalan magyar!” Két év múlva, 1918 novemberében már ezt jegyzi föl: „Elvesztettük a nemzetiségeket saját vétünk miatt, a rüpők közizgazgatásunk miatt, ahova valamennyi hitvány, tu-

datlan, lump, gentrikölyket benyomtak, és azok bántak a néppel mint szolgabírák, főispánok, és kiszalasztották a markukból a népek javát, nem is beszélve az Amerikába kiülőzött, eladott magyarokról!”. Ez utóbbi magyarázatául közli a történettudományban is elvétve emlegetett tényt: az állam minden kivándorló után kap tíz koronát – azaz „minden eladott gyermekéből hasznot vesz”.

Amit végül, már 1919 őszénél tartva, a feljegyzésekből kiemel, az az egész kötet szellemét, értékrendjét, ízlésvilágát meghatározza. Azaz a tegnapi s a mai helyzetet megítélve Jászai Mari szavait kölcsönözheti, mint ahogy – mutatis mutandis – nemegyszer kölcsönzi is. „És most előbújik az eddig meglapult csizmás, pödrött bajszú búsmagyar, és aszongya, hogy ő ’ébredni’ akar! Elaludtad az időt, Pató Pál uram!” – így a nemzet színésznője egykoron, keserűen látván, hogy „előmáznak azok, akik a „hazaszeretet frázisaiból akarnak hasznot húzni”, akik „galvanizált hazaszeretettel” viseltetnek a hon iránt. A szóhasználat csakugyan emlékeztet az Adyéra, aki a „zajos magyarok” feltűntén háborgott. Hogy az efféle zajosság a *Nemzeti lélekkarantén* „megkondítójá”-nak sincs ínyére, viszolyog, sőt tán irtózik is tőle, ez több helyről vett citátummal, jelzéssel vagy utalással bizonyítható volna. E tekintetben – a színház világa helyett a futballéból véve a képet – egyforma kíváncsisággal szemléli mindkét terepet, és noha a rokonszenve nyilvánvaló, mégis úgy mutatkozik meg, mint aki a pályán kívül áll. Úgy szurkol, másként nem tehet. Mondhatni, erre a tárgyilagosságig hű tárgyszerűségre egy időben rá is kényszerítette a sorsa. Aki *A Nemzeti Színház keserves-kacajos évszázada* című tanulmányát kézbe veszi, elég, ha csak az Orbán-kormány ténykedéseiről szerzett VII. felvonást olvassa el – ennyiből is kitetszik, a színház ekkori direktora, aki éppen Ablonczy László volt, ma meglepő távolságból képes szemlélni azokat, például a név szerint is emlegetett Várhegyi Attila politikai államtitkárt, „idővel elítélt”-et vagy Schwajda György kor-

mánybiztost, akik éppúgy kárára voltak az intézménynek, mint a szintén többször, de sohasem elismerően szóba hozott Kerényi Imre. Személyes ellentételnél és ellenszenvelnél több az, ami az ilyen esetekben felszínre kerül, megnyilvánul. A magatartás következetessége, az egyenesség, a tartás, az ügy, a nemzeti színjátszás ügyének elszánt képvisellete a választóvonal. Noha nem rí ki, hogy a megbocsátás lenne a fő erénye, a bosszúállást sem gyakorolta. Méltat, utólag sem rest, akár valamikori MSZMP-korifeusokat is, másrészt pedig mérlegel, mi az, ami elfogadhatatlan. Beszédes példa erre az irodalomtörténész Nagy Péteré: egy helyütt, igazgatói kinevezésén töprengve színházi írásainak erényeit méltatja, másutt „szellemi rendőrfelügyelő”-nek nevezi, aki – nyilván bizonyíthatóan – Borisz fedőnéven 1957-től a magyar szellemi élet „vezető spiclije” volt, ma pedig – s ez, tudósi teljesítményét tekintve tényleg operettbe illő – akadémikusként éli napjait. Többen vannak még, Bányai Gábortól Zappe Lászlóig, Schöpflin Gyulától Siklós Olgaig, akiknek írásairól, egy némely megnyilvánulásairól bírálóan, megrovóan szól. A legkülönösebb esete azonban Szinetár Miklós személyéhez fűződik: a véleményét ma is sűrűn hallható rendező, több mint negyedszázadon át a televízió művészetpolitikai vezetője (előbb főrendezője, aztán művészeti igazgatója, majd hét éven át, 1986-ig elnökhelyettese, végül, a rendszerváltoztatáson is átívelve, hogy kerek legyen a világ, ismét a főrendezője) illetéktelennek minősítette őt, a legalább másfél évtizede kritikákat, riportokat közlő újságíró színházi ügyekben megszólalni. Az *Alföld* közölte Ablonczy-esszé, a *Védekező magatartásban* olvastán oly annyira felhorgadt az indulata, hogy a vitaillemmel mit sem törődve az *Élet és Irodalomban* hasábjait használta válaszolni, még hozzá – az örökös terror veszélyére már akkor is érzékenyen – azt emelve ki 1986-ban, hogy „cselekedni kell, ha nem akarjuk, hogy művészeti közéletünk afféle szellemi Libanonná

valjon, ahol ki tudja milyen célú csoportok pokolgépei teszik lehetetlenné az életet”. A vita aztán – a rövidség mondatja így – áttevődött a *Magyar Ifjúság*ba. A megtámadottak ott volt lehetősége föltenni azokat a kérdéseket, amelyekre a válasz mind a mai napig késik, pedig a lelkiismeret, az élő, nyugtalanokodhatna miattuk. Hogy például a televízió (egyik) fő embereként vajon miért nem készítettett portrékat a művész- és tudósvilág legkiválóbbjairól? Hogy a magyar színháztörténet olyan emlékezetes előadásai, mint Gábor Miklós *Oszlopos Simeonja*, Negyedik Henrik királya, mint Latinovits Ügynöke, *Kispolgárok* rendezése miért nem maradtak fenn? – és így tovább. A történet csattanója: az ellenfelek öt évvel később megismerkedtek egymással, többször beszélgettek, de a vitájukat egyikük sem hozta szóba.

Erényünk a nagyvonalúság! – adhatná ki maga magának, a jelszót a *Nemzeti lélekbharang* szerzője (is). Ha allegorikus értelemben használja, akkor igazán kifejező, a szocialista művelődéspolitikára nézve az a cím, amely a Sütő-dráma, az *Advent a Hargitán* bemutatója körüli külpolitikai, ideológiai huzavonákról szóló, roppant tanulmány élén áll: *A Nagyromlás alatt*. A mai tanulság – többek között – abban áll, hogy aki elfelejti a múltját, múltbeli szerepét, azon nem is lehet számon kérni – lásd Lendvai Ildikó tüsténkedését a premier elhalasztásának (meg nem tartásának?) dolgában, kar a karban Köpeczi Bélával. Emlékezetben tartandó viszont, hogy a párt (az MSZMP, természetesen) ideológiai titkára, Berecz János volt az engedély megadása mellett. Az igen érdekes történetnek fontos eleme, amelynek felfedésére a szerző csak most látta elérkezettnek az időt, hogy őrá magára mint a színházi hetilap munkatársára is különös feladat hárult: a hallgatás vagy a tájékozatlan riporter szerepének eljátszásáé. Úgy kellett, pontosabban úgy volt tanácsos tennie, mint aki semmiféle tilalomról, a bemutató elhalasztásának szándékáról nem értesült.

Ebből az írásból is az világlik ki, hogy a szerző számára, bármilyen pozícióban lett légyen is, nélkülözhetetlen volt a bizalom. Az egymás – szakmai, emberi – becsülése. Beszélgetései, interjúi is ettől elevenek, érdekesekek. Bizalmi légkör teremődik szinte valahány partnere körül. Legyen a beszélgetőtárs Ruszt József (nem is egyszer, hol Hevesi Sándorról, hol színházszemélyéről), Hubay Miklós (drámaírói indulásáról, pályatársakról), Gábor Miklós (ő sem egyszer, mikor a kecskeméti kitérőről, mikor ön-életrajzi feljegyzéseiről), Bessenyei (szintén kétszer, Németh Lászlóról is, saját művészi sorsa alakulásáról is). Varga Mátyással sem csak a díszlettervek kerülnek szóba, Paskándi Gézával sem csak az abszurdoid, Gyárfás Miklóssal sem csak a főiskolai színészképzés. Sík Ferencet is előbb faggatja, mintsem baráti társa lett volna a Nemzeti Színház vezetésében. Ruttkai Éva titkaihoz a naplótöredékei ismertető elemzésével közelít, Latinovits Zoltánhoz az Édesanyjához írott, korjellemző leveleinek kivonatolásával, ám „A sakál dalol s a pacsírták vonítanak” című, irodalomtörténeti vonatkozású esszéjében az Illyés Gyulához fűződő kapcsolatát is részletezi. Ott vannak aztán kedves művészei, fő támaszai a Nemzetiben: Sinkovits Imre és Agárdy Gábor. A velük való beszélgetések, a róluk írott jegyzetek bizonyosan nem összegző érvényűek, ha hozzájuk olvassuk Tarján Tamás kötetéből (*Körnégyszög*) a szintén róluk készült portrékat, akkor ezek eligazítóbb érvényűek, szóba hozzák a pályák kanyarjait is. Ezek szakmai távolságával ellentétben a *Nemzeti lélekbharang* e tárgyú írásai emberi közelségben születtek. Ezért, magától értetődően, más a hangulatuk. Mert más a céljuk, szándékuk is. A kötet utolsó cikkei szinte kivétel nélkül: koszorúk valaki emlékére, valaki sírjára. Bubik Istvánéra, Héjja Sándoréra, Tolnay Kláriéra, Bihari Józsefére, például. Köszönetmondással búcsúzik tőlük.

(Bihari József élettörténete regénybe illő. De – kis túlzással – az is, ahogy a szerző szóra bírta (az okkal) bizalmatlan, idős korára

megkeseredett színészt vagy a többi társát. Az újságíró felkészültségére, módszerére vall ez. Arra, amihez szükség van belső eltökéltségre, megszállottságra akár, ám nincs szükség külső „sokirányú” segítségre. Hogy is segíthettem volna a Film Színház Muzsika cikkeinek megírása idején? – a kötet több riportot, jegyzetet közöl innen. Hogy, amikor – bár csoporttársak voltunk az egyetemen – a Horváth Árpádról szóló, úttörő érdemű, némely túlzásával együtt ma is vállalható szakdolgozatát írta? „Vágyunk és veszünk egy parányi fényt” – árulkodik a cím itt is a szerző „hozzáállásáról”. És hogy segíthettem volna feloldani a feszültséget, ha ez látszott szükségesnek? Egy esetben tudom a választ: amikor Czine Mihályt kísérve első ízben látogatott el Bihari Józsefhez, vele (vagy velük) együtt fújtam (vagy inkább daloltam) volna, ami, állítólag, Tamási Áron kedves dala volt: „Udvarhelyi szépasz-

zonyok csak én rólam beszélnek. / Jó híremet, rossz híremet beleviszik a szélnek...”. Amuldozva énekeltem volna, mert amikor irodalomtörténész barátunk, lelki-szellemi atyánk rákezdett a saját, senki más által nem ismert dallamra, sose említette, hogy csak a neveket s egy-két szót kell kicserélni, s máris az Ábel szerzőjének dalát visszhangozzuk. A csere előtt (vagy után) pedig szülőfalum éneke így hangozna, s hangzott is sokszor, de nem elégszer: „Aranyosi kiskocsmában mind csak rólam beszélnek, / Jó híremet, rossz híremet eleresztik a szélnek, / Jó híremet, rossz híremet engedjétek el a járott útjára, / Te meg, babám, ne hallgassál senki megunt szavára.” Sok irányban segíthetne az élet, ha e dalt meg egy-két mást, még olyan jó cimborák társaságában húzhatnánk-nyúzhatnánk, mint e kötet hálás szerzője.)

MÁRKUS BÉLA

Erdélyi szüret

Szakolczay Lajos: *Erdélyi ős*

Szakolczay Lajos tanulmánykötete nélkül ezután aligha lehet az erdélyi magyar irodalomról vélemény

mondani, a szerzők és a művek rengetegében rendet tenni. Az *Erdélyi ős* azonban azt is érezteti, micsoda gazdag, öntörvényű világ az erdélyi magyar irodalom, hányféle megközelítése (mai szóval: olvasata) lehetséges, mennyi még a homályban maradt és onnan napfényre hozandó alkotó és alkotás, gond és gondolat, milyen források táplálják, milyen csapok nyitják meg és zárják el az alkotói tevékenységet.

Szakolczay Lajos nem irodalomtörténetet ír, nem is krónikát, ami e műfajoknak alkotja részét föllelhető kézikönyvben és lexikonban. Nem ír folyamatokat és irányzatokat sem, vi-

CÉDRUS MŰVÉSZETI
ALAPÍTVÁNY –
NAPKÚT KIADÓ,
2006

szont megtisztelt olvasóit, hogy föltételezi róluk: ismerik a XX. századi európai, magyar és erdélyi eseménytörténe-

tet, művelődés- és ideológiatörténetet s mindezek hatását az irodalomra. Szakolczay Lajos írókról és művekről ír, tizenhárom erdélyi magyar író-töltőt von vizsgálódása körébe, róluk a teljesség fölvezolásának szándékával, de egyes részleteket különösképpen hangsúlyozva alkot képet. A tizenhármat ne tekintse az olvasó baljósabb számnak a kelle-ténél, olyanok nem említetnek a tizenhármak között, mint Nyirő József, Bánffy Miklós, Reményik Sándor, Kemény János, Tompa László. Olyanok alkotják ezt a tizenhármat, akik az 1960-as évektől jelen voltak a hazai könyvkiadásban, színházi életben, akikkel

Szakolczay Lajos fiatalkora évtizedeiben került kapcsolatba, s e kapcsolat idővel szakmai, munkatársi viszonyra, barátsággá mélyült. Ez a nem igazán elvi alapú válogatás időnként meghökkent, többségében azonban aligha kifogásolható. Szakolczay bölcs leleménye, hogy tekintetét gyakran fordítja a szerzők életművének olyan részletei felé, amelyek kevésbé ismertek: Tamási drámáit, Jékely prózáját részletesen boncolja, színházi bemutatókról, drámaértelmezésekről ír, összehasonlít hazai és erdélyi előadásokat, – ilyenkor derül ki, hogy színi kritikusnak is milyen értően-szigorú Szakolczay.

Természetesen Kós Károly a tizenhárom pilléren álló híd jelképes első oszlopa: ő még XIX. századi születésű és eszmélésű alkotó. Számos dologban adott példát a tartalmas pályát befutó és matuzsálemi kort megéelő Kós Károly: tudatosan bevonta az alkotásba, a „mindenes szolgálatba”: a népmesei-néprajzi környezetet, a szépírást és publicisztikát, a tipográfiát és könyvkiadást, az építészetet és nyelvtudományt. De legfőbbséppen maga az életforma a példamutató, az állandó, igényes törődés a vállalt feladattal: az erdélyi magyar nemzetiség helyzetének politikai, szellemi javításával. Vállalva – mert érzekelte és vállalta alkalmanként – a szétforgácsolódást is, amelyet ő mégis inkább kaleidoszkóppal szászínűségnek tartott. Az útirajz több (Kósnál sokkal több) mint követésre csábító környezetleírás, a hazai táj és kép, nyelv és gondolatkinccs leghitelesebb rajza (*Hármas-könyv, Kőből-fából házat...*). Az országépítő Szent Istvánjának figurája a színpadon nehezen birkózott meg a róla rögződött sztereotip történelmi képpel, de mint hangjáték (1942-ben, a rádióban) a hallgatók tetszését elnyerte.

Szakolczay továbbá figyelmeztet: Tamási Áron novellái egyenértékű alkotások a regényekkel, többnyire ugyanabból a világból meríti életre őket, de az író (az ember) a novellákban maga is egyre közelebb kerül a valósághoz, folyamatosan csökken, majd megszűnik elbeszélői kívülállása. A Tamási-

színdarabok (az *Ősvigasztalás* – a *Szűzmáriás királyfi* drámaaváltozata –, az *Ördögölő Józsiás*, a *Hullámzó vőlegény*, az *Énekes madár*) fogadtatása, értelmezése és sikere az anyaország színpadjain gyakran erősen különbözött az erdélyitől. A művek üzenete jobban él ott, ahonnan vétetett. A cenzúra gyakran évtizedeken át tiltotta egy-egy dráma színre kerülését (például az *Ördögölő Józsiás*ét), torzította a figurák sugárzását, kifejező erejét – mire bemutatták, megváltozott (már amennyire) a politikai konstelláció. Ezért aztán némelyik nagyváradi siker Győrben szerény megélés volt csak, a budapesti előadások pedig zsenge utánzatok. Minderről Tamási aligha tehet...

Dsida Jenőről bizonyosan Szakolczay Lajos írta a legértőbb, legérzékenyebb elemzést (még 1982-ben), vagy talán az ekkor közölt írás adott lendületet Dsida azóta tartó reneszánszának (ugye, tart még ez a reneszánsz?). A hagyományos és a modern líra, a nyugatos, a magyaros és a sajátosan erdélyi formakincs és költői nyelv között Dsida teremt hidat, vagy talán ő az erdélyi líra első XX. századi világszínvonalú alakja (de hol van a világszínvonal a világismertségtől?).

Bölcs dolog fölhívni a figyelmet Dsidára, az érzékeny tollú műfordítóra is. Szakolczay az ő példáján ismét bizonyítja, hogy csak nagy nyelvérzékű, hitelesen „halló” költő lehet más (ne mondjuk: idegen) életművek tolmácsolója.

Az 1950-es évek üstököseinek és az 1960-as évek hullócsillagainak keserűen-tanulságos életútját járta be Asztalos István – az elmúlt évtizedekben ritkán íródott le a neve Magyarországon. A politikai, a világ- és az emberszemlélet hullámverései kapták vállukra a lelkes népfít, és ugyanezek a hullámok simultak el fölötte időnek előtte? Talán nem csak. Móricz Zsigmond-i lendülettel indult, indulattól fűtött parasztnovelláival az anyaországi népi írók méltó társa volt (lehetett volna). Népi indulatát nem mindig nézték jó szemmel – sem itthon, sem otthon. 1945 után aztán jött – mert

jönnie kellett – a proletkult, a megkövetelt munkásregény, Asztalos írásainak hitele ön-maga előtt, író társai és olvasói előtt egyaránt megkopott. És csak ötvenegy évet kapott bizonyításra...

Jékely Zoltán ugyan „még” Nagyenyeden született, élete és működése azonban egyenlő arányban és magától értetődő természetességgel terjedt ki a nagy és a kis haza (nincsenek ilyen fogalmak!) területére, szellemére, kapcsolatrendszerére. A világnyelveken, a befogott-befogadott és a megmagyarított kincsen keresztül pedig egész Európára. Az álom és a valóság testvériségét, a természeti és a teremtett környezet egybefonódását, az érzelmi tisztaság és a gondolati tudatosság harmóniáját kevesen valószínűsítették meg olyan mértékkel és eleganciával, mint Jékely. A *Nyugat* legnagyobbjai (a század magyar költészetének legnagyobbjai!) között tarthatjuk számon, aki Csokonai verselő készségét és Arany nyelvi erejét mintha Krúdy nyugtalan-fáradt rejtelmességébe rejtve hordozta volna magában. Alakja már életében legendássá vált, negyedszázaddal később újraolvasva, egyre nyilvánvalóbb az életmű csúcseinak romolhatatlansága.

Szakolczay megkísérli a lehetetlent – és a kötelezőt: valódi értékén mutatni be, vonultatni (de ha kell: vonszolni) be a köztudatba két tragikus sorsú, nagy talentumú lírikust: Szilágyi Domokost és Hervay Gizellát. A tragikus látásmód, a kibontott lét-költészet, az erdélyi emberi-nemzetiségi, rémült tudatosság máig (mindéig) fölzaklató sorsú-művű két főszereplője ők. Ha életük találkozott is egy pillanatra, tevékenységük más irányba nőtt tovább: Szilágyi Domokos az avantgárd líra Erdélyben korábban szokatlan hangjait szólaltatta meg, a magány és az üldöztetés, a veszélyérzet és a haláltudat végigvonul költészetén. Don Quijote, a bibliai Noé, az Amerikába menekült Bartók ugyanúgy megidézett tanú ehhez a hol purgatóriummal, hol pokollá formálódó világhoz, mint az igényesen szép szavú Vörösmarty, Ady vagy József Atti-

la, az ő sorsában a saját végzete előképét érezte Szilágyi Domokos. A „hosszú versek”, a tragikusan-győzelmes nyelvi hadjáratok (*A lúz enciklopédiája, Álom a repülőtéren, Felezőidő*) az anyaországiak közül leginkább Nagy László szellemi-nyelvi rokonságát és látásmódjuk testvériségét éreztetik. Szilágyi Domokos mintha az ezredforduló utáni években kezdett volna méltó helyére kerülni – legalább a néhány értő versolvasó emlékezetében.

Cellamagány, Zubanások, Ketté szelt madár; – az életmű főbb pilléreinek kötetcímei éreztetik, hogy alkotójuk, Hervay Gizella, a szorongás és az üldöztetés földi rémségein kívül a női sors lelki terheit is hordozni kényszerült. A politikai-nemzetiségi üldöztetéshez szerencsétlen házasság, férje-fia korai, tragikus halála járult. A haza után, amely kivetette magából, a haza, amelyet önként választott, csak vonakodva fogadta be, s kevés megértéssel, nagy közömbös-séggel viseltetett hozzá menekülő leányával szemben. Hagyományos formáinál csak kísérleteiben volt makacsabb, szeretetre vágyó, de viszontszeretet nélküliségben élő lelkéből sarjadt világra a *Reggeltől halálig*, a *Harmadik honfoglalás*. Ez utóbbi már poszt-humusz kötet, ez a harmadik honfoglalás – miként a két előző is – kudarcot vallott, a költő gyógyintézetbe került, a sírja – legalább ennyi! – a Házsongárdban van.

A XX. századi utókor lelkiismeretének azért érdemes eltöprengenie Hervay Gizella sorsán, több országból való számkivetettségén, a nemzeti felelősség (ha érez még valaki ilyet a Kárpát-medencében!) túl könnyű tisztába tételén. Van tragikus sorsú költőóriásunk, akinek éveit-végnapjait fél századnál hosszabb ideje pontosítjuk, s megaláztatásait, vagy amit lehet belőle, nagy igyekezettel próbáljuk „a kor és a rendszer” nyakába varrni. Hervay Gizella a századnak valószínűleg a leghitelesebb és a legmaradandóbbat alkotó költőnője, a testvéri Román Szocialista Köztársaság és a testvéri (?) Magyar Népköztársaság együttes erővel követte el rajta, amit emberrel, költővel, asszonnyal, beteggel, ér-

telmiségivel, magyarral elkövetni nem szabad. Hazátlanságba, kétségbeesésbe, nyomorba, betegségbe és öngyilkosságba kergetését soha senki nem kockáztatta meg e két földrajzi-politikai fogalommal bármiféle kapcsolatba hozni. A megkönnyebbült, kínos hallgatásból még sohase lett baj – de áldás sincs rajta!

A korszak legnagyobb garabonciása kétségkívül Páskándi Géza volt, a legtöbb híron játszó költő (bohóc is, bűvész is, de ezek nem állnak olyan messze egymástól), a leghányatottabb sorsúak egyike is, bár ilyesmit erdélyi magyar írói viszonylatban óvatlanságnak tűnik kinyilatkoztatni. Páskándi „lelkesen szólt” 1956-ról, évekig hallgathatott érte a romániai börtönvilág galúgásgizetein. Minden műfajban alkotott, minden műfaj babért és botrányt hozott neki. Az elbeszélő kedv és a fejtetőre állított mesekönyv, nyelvi lelemény és abszurd (már a krimivel kacérkodó) regény egyforma könnyedséggel (?) született ujjai között. Drámáiban súlyosan történelmi, de „a törvény szövedéke mindig fölfeslik valahol”, a drámák hősei és üldözöttjei XVI. századi Erdélyben ugyanúgy vergődnek és dőlyfölnék, mint a XX. században (*Vendégség, Kérjük a lábat letörölni*). Az abszurd gondolkodásmód legkörmönfontabb alkotója ő, s mint ilyen, az olvasói tudatot és lelket, erkölcsöt célozza meg harsányan keserű írásaival, ötleteivel, késleltetve robbanó gondolatpetárdáival.

Székely János személyében a fegyelmezett költő-drámaíró a jól felkészült filozófussal fog kezdet. Székely a legfelkészültebb magyar bölcselő írók egyike, a filozófia nála is, akárcsak a példaképként tisztelt francia felvilágosodottaknál, elsősorban a moralizmust jelenti – gondolatban, szóban és cselekedetben. Talán több mint különös véletlen, hogy gondolatkincsében, érvkészletében, alkotói fegyelmeiben ő is, mint több kortárs erdélyi alkotó, Bartók Bélához és Szabó Lőrinchez fordul. Székely János eszéi, erkölcsi-filozófiai, esztétikai tanulmányai máig viaskodnak az igényes olvasók kegyeiért, de drámái (vagy e drámák néme-

lyike) jelen van a magyar nyelvterületek színpadjain. Elsősorban a *Caligula helytartója*, ez a nagyszerű történelmi parabolára épülő, remek szerepeket kínáló, látványos drámai alkotás. Magyarországon Pécsen, Gyulán és Budapesten aratott kirobbanó siker (amely évtizedenként megismétlődik), rendezőnek, színésznek mindannyiszor alkalmat biztosítva a kibontakozáshoz. Caligula személyében (aki ugyan meg sem jelenik a színen, mégis mindenütt jelenvaló!) a mindenkori zsarnok kisszerűségét és szármasságát, megszállott gonoszságát és a megvalósuló életveszélyt lehet bemutatni, de a történelmi hitel és a napi politikai áthallás(ok) a kellő értelmezési bújócskára is lehetőséget teremtenek. A *Vak Béla király* is többet mutat be, mint a valós (XII. századi) magyar történelem egy epizódját, a morálisan igényes uralkodó lehetőségei és korlátai példaként szolgálnak későbbi nemzedékek számára is. A *Mórok* a tragikus sorsú Szabédi László professzornak állít emléket, a helytállás és a megalkuvás formáit és következményeit mutatja be, a drámát többször átírták Székely Jánossal, ettől Erdélyben nem lett népszerűlenebb, Magyarországon nem lett népszerűbb.

Amit Szokolczay Lajos Sütő Andrásról írt, akár önálló könyvet is megérdemelne. Tartalmas elemzések, röpké helyzetjelentések, beszámolók bemutatókról, a próza bűvópatakjai, a dráma forrása és torkolatvidéke – mind jelen van a tizennégy itt közölt tanulmányban. A szülőföld mint földrajzi-néprajzi, történelmi-természeti fogalom ugyanúgy meghatározó szerepet kap Sütő útnak indításában, mint a szellemi, nyelvi, szociológiai körülmények előrelendítő és visszahúzó erejükkel. Ebből a többszörösen összetett és egymásra-egymásba rétegződött mezősegi világból szökkent szárbá az erdélyi magyar nyelv és irodalom egyik legsajátosabb riportregénye, az *Anyám könnyű álmot ígér*. A megmentés és a megértés szándéka, a megszólalás kényszere és a megóvás aggodalma együttesen szól a könyv lapjain és az olvasók lelkében-értelmében (a színpadi változat mindebből csak keveset tu-

dott átmenteni). Sütő művei közül Szokolczay elsősorban a drámák „rögös sikerútját” követi nyomon kritikus-aggódó szemmel. A pályakezdő groteszk vígjátékokét (*Pompás Gedeon*) és a pálya fővonulatát jelentő történelmi drámákét (*Egy lócsiszár virágvasárnapja*, *Csillag a máglyán*, *Káin és Ábel*, illetve az *Advent a Hargitán*). Sütő András a magyar dráma legjobb hagyományit követi (s helyenként haladja meg), a történelmi példázatban hol a Bibliát, hol a kálvinista hagyományt tekinti elrugaszkodási pontnak, hol az antik históriát (*A szűzai menyegző*), de mindegyikben a mai erdélyi és magyar olvasóhoz szól felrázó erővel. (És vajon mit ért meg, mit hisz el, mit képes magáénak tudni és elfogadni a Sütő drámából – az erdélyi és a magyar drámából – az Európa szélcsendesebb országainak, nemzeteinek, nemzetállamainak, demokráciáinak (ahogy tetszik!) nézője-olvasója?) A tanulmánykötet összeállításakor Sütő András még közöttünk volt, vajon valóban olyan könnyű lett számára az az álom?

Kányádi Sándor kötetekkel és egyes versekkel van jelen (jelen van!) olvasó hétköznapjainkban. A hagyományos formát tiszteli, bár az Arany Jánostól kapott nyelvet Illyés Gyula módjára hajlítja a sajátjává. Rímei indáznak és belopakodnak az olvasóhoz simuló sorokba, a versek megrendítenek mélységükkel, bánatukkal, alkalmankénti mosolyukkal. *Halottak napja Bécsben* – a fiatalkori vers erdélyi nemzedékek novemberi olvasmánya lett, kitágítja és emberközelségre hozza a világot, a vers eredeti feladatát és méltóságát adja vissza: hogy megszólítsa és megrendítse az olvasót. A *Függőleges lovak* (egy elzuhanó lóról készült szobor volt az őselmény) a világ abszurditása miatt riad meg és kényszerül megriadását kibeszélni. A *Vannak vidékek* pedig az emberi-erdélyi külső és belső tájak velünk élő csodálatának fölismerésére és megóvására buzdít. Kányádi Sándor „legnagyobb kérése”, hogy saját fapadocskája lehessen Budapesten, az Arany János utcai metróállomáson. A költő kívánsága megvalósult – ritka dolog ez költők életében...

Tömött, fekete bajusz ékesítette Szilágyi István arcát-képét, amikor hatalmas feltűnést keltve és máig tartó sikert aratva berobbant az erdélyi-magyar regényirodalomba a *Kő hull apadó kútba*. Egenlő társa volt a regény akkor a *Zokogó majomnak* (Bálint Tibor), az *Anyám könnyű álmot ígérnek* (Sütő András). Nagy erejű lélekrajz, remek figurák, hitelesen nyomasztó kisvárosi környezet. Ki hitte volna, hogy a teljesítményt és a sikert meg lehet ismételni úgy, hogy a következő nagy regény mégsem önisméltés, hanem a valóság még kezebb, még teljesebb ábrázolása. A térben és időben determinált, fülledt kisváros után az évszázadokra távlatot nyitó, a török kori Erdélyt (de inkább az emberi tudatvilág teljességét) behálózó könyv, a *Hollóidő*, a nagy, bölcs történelmi regények utóda s némiképp iránytűt, „emberi igazságra vezérlő kalauzt” is ad minden XX. századi (s bizonyos későbbi) magyar történelmi regényhez. Csak éppen... az a bajusz lett a *Hollóidő* megjelenésekor már hófehér.

A polihisztorság, a mindent vállalás kényszere közismert fogalom (betegség) Kelet- és Közép-Európában, nincs ez másként az erdélyi magyar irodalomban sem, de még az sem biztos, hogy valóban elválasztható volna az irodalom a politikától, a közegészség- és közoktatásüggyel, a történelemtől és mindattól, amivel a felelősen gondolkodó emberek és embercsoportok (értelmiségiek és nem értelmiségiek) nemzeti méreteken foglalkoznak. A sok műfajúság (ha azért mégis az irodalomnál maradunk) végigvezet Kós Károly, Dsida, Tamási, Sütő, de szinte valamennyi itt megidézett író-költő művén (hogy ne is említsük Németh Lászlót, Babitsot vagy Illyés Gyulát). Lászlóffy Aladár avantgárd poéta (Szabó Lőrincetől tanult – mondja) nyelvvédő és tanulmányíró. „Lírahős” ő, aki Goethe, Weöres Sándor társának érzi magát, de Haydn és Kodály zenéje nála verssé formálódik. Európai műveltségét olyan természetességgel hinti el verseiben, hogy vele borzongjunk be az óceánig az uta-

kat Erasmus után, Michelangelo után, Kassák (az öreg Kassák) megfáradt töprengése után. A beszélt versnek egy sajátos, lüktető, inkább mormolható, mintsem szavalható változatát dolgozta-kínlódta ki magából, és sóhajtja oda nekünk. S bár érzi, hogy *Felbősödik a mondatokban*, nem szűnik meg gondolatait, érzéseit kötelező szigorúsággal formálni mindnyájunk használatára. Mi mást is tehetne?

Szakolczay Lajos közel negyven éve figyeli, kíséri szemmel és szóval az erdélyi magyar irodalmat. Kétségbeesett bátorsággal veti ma-

gát a szétguruló vagy makacsul meg nem nyilatkozó kincsek után, és örül, ha valamelyik érték a megfelelő megértésben, elismerésben részesül. Nagyon sűrű erdő az erdélyi magyar irodalom, titkokat és kincseket rejtő erdő, talán maga sem tudja még, mi mindennel lepheti meg a bátor erdőjárót vagy a csak önkévéért barangolót ez a rengeteg. De az erdő nagyságáról és értékéről aligha tudhat többet ma bárki is itt, a Kárpáti medence (Benda Kálmán szava) nyugati részén, mint Szakolczay Lajos.

LUKÁTS JÁNOS

A kibetűzhetetlen írás

Mogyorósi László: *Ingajárat a valóságba*. [Hortus Conclusus 17.]

„Kibetűzhetetlen írás vagy: szép, mert megfejtethetlen, megfejtethetlen, mert szép” (18) – olvashatjuk Mogyorósi

László második kötetének egyik darabjában (*Ödipusz*). A fenti idézet szinekdochikusan az egész helyébe illesztve szemléltetheti a prózai és rímes-ritmikus versciklusokat felölelő kötet témavilágát. Bár a három prózai és két verses ciklus nem alkot egymással szoros tematikai egységet, nem képeznek epikolírai folytonosságot, egyes poétikai és motivikus jellemzőkön túl azonban közös bennük, hogy valamennyi a „te”-nek metaforikusan megfeleltethető „kibetűzhetetlen írást”, illetve a szubjektumnak a hozzá való viszonyát állítja a középpontba. Az én és a másik viszonyának problematizálása, a lírai énnel a „kibetűzhetetlen írás” megfejtésére irányuló, eleve kudarcra ítélt törekvései, küzdelme mindvégig a beteljesületlenség helyzete felől megy végbe. A vágyott személy társaként megjelenő „harmadikkal” ugyanis a populáris és a szépirodalomból is jól ismert „szerelmi képlet” áll elő. Ebben a „képletben” pedig a kimondó énnel

FIATAL ÍRÓK
SZÖVETSÉGE – NAPKÚT
KIADÓ, BUDAPEST,
2006

– jól ismert módon – csak a kívülről szemlélődő, hiábavalóan sóvárgó szerepe juthat. Az ellentétekben megélt szerelem

(hiszen a megidézett alak „hiú és kacér, és szép, szép, szép” is – 7, egyszerre vonz és a pusztulásba kerget) olyan irodalmi sablon, amely csak „építőanyag”, és amelyből valódi, a szó legnemesebb értelmében vett költészet fejlődik ki a kötetben. (Hozzá kell tenni azonban, hogy egyik ciklusnak sincs teljes gondolati íve, amely ne keltene hiányérzetet. Az elrendezés helyett Mogyorósi László kis könyvének más sajátosságai érdemelnek több figyelmet. Az egymást értelmező darabok metaforikus (allegorikus) tere, valamint a jobban sikerült darabok nyelvi leleményei, evokatív játéka, intermedialis játéktere és tropológiai rendszere hatnak a legerőteljesebben. Ugyanakkor – azt gondolom – a verses ciklusok virtuozitása nem ér fel a prózai szövegek esztétikai színvonaláig.)

A küzdelem, amely során az én a másik mibenlétét és a másikhoz való kapcsolatát fagytja (de persze közben önmaga megértése

a valódi tét), egyszerre heroikus és komikus. A „kibetűzhetetlen írás” olvasására és megértésére tett kísérletek így sokszor zavarba ejtik az olvasót, de az egész nem válik kisszerűen nevetségessé, mert tudjuk, hogy mindvégig maga a személyiség forog kockán. Az én a másik által önmagához szeretne eljutni. A lírai én önreflexív attitűdje olyan önértelmezési kereket hoz létre, amelynek kulcsszavai a lemondás, a reménynélküliség, a rezignáció lehetnek. Ezek alapján (és a „poétikai kelléktár” más sajátosságait ismerve) nem meglepő, hogy Mogyorósi László szövegeit más olvasói, értelmezői is az érzékenység kultuszával hozták kapcsolatba, a „posztmodern szentimentalizmus” paradoxnak tűnő pozíciója felől olvasva ezt a szövegvilágot. A megszólító beszédhelyezethez (ez csak a kötet címadó ciklusának darabjaiban nem érvényesül) olyan közvetlen megszólalásmód és kitárulkozó, vallomásos szándék, valamint önelemző igény kapcsolódik, amely egyes szövegekben a napló és levél(regény) alakzatát (illetve az ironikusságot sem nélkülözve ennek modern változatait, pl. SMS) idézi fel. A Goethe- és Hölderlin-szövegekre való rájátszások még szervezettebben illeszkednek ebbe a hagyományba a ciklusokat.

Az öt ciklus textuális világát egyrészt az egyes szövegek hagyományba ágyazott, máskor éppen meghökkenetően újszerű tropológija alakítja, amely elsősorban a metaforizáció műveletére épül, de néhol az allegorikus jelentésszélesítés felé mozdul el. Az első ciklusban többször megjelenő olvasóterem kitűnő példa arra a tropikus műveletre, amely során a konkrét tér fokozatosan válik a találkozás metaforikus terévé. Ennek a poétikai univerzumnak szerves eszköze az állandó textuális, zenei, kultúrtörténeti vagy éppen természettudományos (elsősorban biológiai) referenciák rendszere is. Ez utóbbi sokszor éppen groteszk hatású, mivel nemegyszer a test destrukciójára épül, például: „Az érintésed, amire mindenki vágyik: radioaktív fertőzés és a mágnesesség keveréke” (8). Az előbbiek pedig a „magaskultúrától” a populárisig, a Bibliától a romantikus operákon,

a klasszikus zenén át Saint-Exupéry, Verne vagy éppen Stephen King szövegéig a kultúra számos területét átfogják. Az igen gazdag biblikus evokációk közül azok a leghatásosabbak, amelyek a másik alakjának eszményítésével, az alak idealizáltságának megteremtésével függnek össze (így egyszerre „a kezdet és a vég vagy” – 7, „De te maga vagy az élet, egyszeri és megismételhetetlen” – 22, ezért „Boldog, aki méhedden át zsilipel a semmiből a létbe, a létből a semmibe – 86).

A prózaversciklusok közül az első kető a kapcsolódik a leghangsúlyosabban a Werther-történethez. Ezt a hagyományba ágyazott szituációt a szövegközi rájátszásokon túl jelentéssé teszi, hogy maga a lírai én is érzékeli az önmaga és Werther(-jelenség), valamint a saját történet és a „Werther-mítosz” közötti hasonlóságot. Ezért öltözik az ismerős, sárgaréz gombos, kék frakkba, Werther frakkjába. A beszélő én mindezt szándékosan vállalja, mint ahogy erről tragikus küldetésstudattal vall: „De nekem mit is kellene szégyellnem? Hogy szerelmes lettem egy szép nőbe, és miatta vállalkoznék akár egy Werther-szerepre is?” (16). Sőt, hogy még bonyolultabb legyen a helyzet: utal a körülbelül 230 évvel ezelőtti fikció önéletrajzi érdekességére, így önmaga és a Werther-történet biografikusan érthető szerzője között is hasonlóságot von. (Goethe szerelme is, Charlotte Buff a barátja menyasszonya volt.)

Ezzel a technikával máris bizonytalanra válik a fikció és a valóság, a textuális és a történeti közötti határ, mint ahogy erre a kötet cím is utal. „Álom s valóság egymásba nyílnak” (53), amikor a „tudatszéli állomáson” „elindul az ingajarat” (54). Az „ingamozgás” az énnel a fikció, irodalom, vágy, álom, valamint a valóság, vagy éppen az otthonosság- és idegenségérzés közötti tudatmozgására, annak következetes állandóságára utal, hiszen folyton „átüt az álom a valóságon”, majd pedig „újra anyaggá szilárdult az álom” (59), akkor is, ha né-

hol úgy tűnik, „kevés lesz az álom”, mert „a valóság nyom” (70). Ugyanez mint metanarratíva is megfogalmazódik: „Álmaim gőzével vasalom élükre szavaimat, az álomlogika rendjét ültetem a józan ész teremtette anarchia helyére...” (89). De igaz a „nyelvbé zárt” alakra is: „Emlék és valóság interferenciája, mikor testvonalad hullámaid idegen nők kontúrjai oldják vízióvá” (96).

Mogyorósi László szövegei a világirodalmi szentimentalizmuson túl a magyar líra hagyományához is több szállal kapcsolódnak. Mindenekelőtt gondolhatunk itt a szerelmi versciklus tradíciójára: Adyra, Szabó Lőrinc-re, Oravecz Imrére, emellett a József Attila-i lírahagyományra. A dekorativitásra való hajlam, a burjánzó képszerűség és az additív alakzatokhoz való vonzódás néhol a korai Ady-líra poétikáját juttatja eszünkbe (pl.: „Folytatni, amit rombol, épít / az évek szállongó pora, / a lomha, fájdalmas, bölcs régít, / vagy lenni új, friss, ostoba” – 61), de a reflexív igényű darabok a kései Ady-lírát is megidézik. A Szabó Lőrinc-i szerelmi versciklus hagyományát az intertextuális túl („Felismerlek a nyers péksüteményben...” – 27; „gyönyör vagy, mégis egyre fájsz, fájsz” – 72, halljuk megidézni *A buszonthatodik év* 9. vagy 11. darabját) az is erősíti, hogy több szöveget a lírai én emlékező szándéka szervez. Sőt, az emlékezés szituációjában a beszélő a távoli és visszahozhatat-

lan múlt régiójába utalja a szeretett nő alakját a végérvényesség és lezártság jelentéseivel összefüggésben. Szembetűnő kapcsolatot fedezhetünk fel prózaciklusok és Oravecz Imre 1972 szeptembere között (amennyiben a „pillanattöredékeket” tematizáló szövegeket mint lírai naplót olvassuk. De Mogyorósi nemegyszer hosszan kigyózó, stilizált mondatai is az említett műhöz való kapcsolódást sejtethetik.) A beszélő önszemléletén túl több József Attila-evokáció idézi meg ezt a költői világot is, sőt megfigyelhető ugyanaz a játék, mint ami Werther/Goethe esetén: a szövegszerű megidézések mellett a lírai én az empirikus szerző és önmaga sorsa között is párhuzamot von (*randevú*). A versnyelv elidegenítő effektusai (pl. mosolyaid „mint tarka pillangók rajzottak ki húsomba rakva petéiket” – 7, „Rettegésem hiányodtól: a szuvas fogak szorongása” – 10) pedig már egészen más hagyományokat hoznak játékba.

Mogyorósi Lászlónak ezt a sokféle hagyományt, de a popularitást is integráló poétikája nem néhány líratörténeti vonulat „utánérése”. Nem, mivel egyedi jellemzőket is felmutatva, magas fokú poétikai érzéket és irodalmi-kultúrtörténeti tájékozottságot bizonyítva válik korszerű, és – bizonyára – folytatható költészetté.

TÖRŐ NORBERT

A Hítel áprilisi számának szerzői

<i>Ágh István</i> (1938) Budapest	<i>Léka Géza</i> (1957) Budapest	<i>Pintér Lajos</i> (1953) Kecskemét
<i>Balog Edit</i> (1958) Budapest	<i>Lukáts János</i> (1943) Budapest	<i>Szakolczay Lajos</i> (1941) Budapest
<i>Barna T. Attila</i> (1971) Budapest	<i>Madár János</i> (1948) Tokaj	<i>Szentgyörgyi László</i> (1957) Erdőszentgyörgy
<i>Gál Sándor</i> (1937) Kassa	<i>Máriás József</i> (1940) Nyíregyháza	<i>Tamás Menybért</i> (1940) Budapest
<i>Görömbei András</i> (1945) Debrecen	<i>Márkus Béla</i> (1945) Debrecen	<i>Törő Norbert</i> (1982) Debrecen
<i>Gy. Szabó András</i> (1953) Budapest	<i>Mogyorósi László</i> (1976) Nagykálló	<i>Zsidó Ferenc</i> (1976) Kolozsvár
<i>Jámborné Balog Tünde</i> (1938) Makó	<i>N. Pál József</i> (1957) Nógrád	<i>Végh Attila</i> (1962) Budapest
	<i>Pálffy G. István</i> (1945) Budapest	